

Лункіна Т. І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Миколаївського національного аграрного університету

Lunkina T. I.

Candidate of Economics Sciences, Associate Professor,
Associate professor of Department of Finance, Banking and Insurance
Mykolaiv National Agrarian University

ОСНОВНА РОЛЬ І НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

THE MAIN ROLE AND NEED OF SOCIAL RESPONSIBILITY PROMOTION IN UKRAINE

Анотація. У статті досліджено сутність соціальної відповідальності, її прояви та принципи. Висвітлено та встановлено взаємозв'язок між тлумаченнями «соціальна відповідальність», «корпоративна соціальна відповідальність», «соціально-відповідальний бізнес» та «особистісна соціальна відповідальність». Охарактеризовано моделі розвитку корпоративної соціальної відповідальності в світі. Проаналізовано на рівні сільськогосподарських підприємств України розуміння соціальної відповідальності та перешкоди щодо її запровадження.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціально-відповідальний бізнес, корпоративна соціальна відповідальність, соціальні та екологічні аспекти.

Вступ та постановка проблеми. Протягом останніх років все більше уваги приділяється формуванню та популяризації соціальної відповідальності як одного з напрямів підвищення добробуту суспільства. Так, ООН під час формування щорічного звіту «Про людський розвиток» все частіше акцентує увагу не тільки на матеріальних показниках діяльності, але й на показниках соціально-екологічного спрямування (екологічна та соціальна сталість).

Щодо України, то рівень розвитку соціальної відповідальності знаходиться на досить низькому рівні, проте останніми роками спостерігається деяка активізація стосовно соціальної відповідальності, особливо на рівні підприємств. Так, варто відзначити прояви соціальної відповідальності на таких аграрних підприємствах України, як, зокрема, «Кернел», «Нібулон», «Астарта-Київ», «Монсанто», «Миронівський хлібопродукт». Це свідчить про те, що соціальна відповідальність має місце в Україні і в перспективі може набути поширення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним аспектам розвитку та популяризації соціальної відповідальності присвячена значна кількість публікацій як вітчизняних, так і іноземних науковців. Серед них слід назвати таких авторів, як О. Грішнова [1], Я. Гришина [2], Р. Колишко [5], Ф. Котлер [3], О. Лазаренко [5], О. Охріменко [4].

Хоча соціальна відповідальність досліджується і набуває більшої популярності, виникає потреба в активізації соціальних та екологічних чинників розвитку суб'єктів господарювання в Україні. Адже від результатів їхнього господарювання залежить не тільки рівень життя населення, але й підвищення добробуту суспільства загалом в країні.

Метою статті є висвітлення основних аспектів, ролі та необхідності розвитку соціальної відповідальності в Україні.

Результати дослідження. Різні значення та розуміння вкладають у поняття та принципи соціальної відповідаль-

ності іноземні та вітчизняні підприємці. В Україні під ними розуміються добросовісна сплата податків, дотримання законодавства, благодійність. Тоді як підприємства іноземного походження, окрім наведених аспектів, також називають дотримання норм громадянського суспільства, турботу про навколишнє середовище, піклування про співробітників, енергозощадження тощо.

Соціальна відповідальність в Україні розвивається на рівні окремих проектів та ініціатив. Поки ще не сформовано узагальнену систему показників оцінки соціальної відповідальності як на рівні держави, так і на рівні підприємств. Соціальна відповідальність в Україні виявляється через певні інструменти, категорії (рис. 1).

Варто зазначити, що терміни «соціальна відповідальність», «корпоративна соціальна відповідальність», «соціально-відповідальний бізнес» мають різні аспекти існування, адже соціальна відповідальність має різні рівні функціонування (рівень держави, суспільства, особистості), тоді як корпоративна соціальна відповідальність, соціально-відповідальний бізнес є рівнем підприємства. Тому ці дефініції не є різними за значеннями, а доповнюють один одного (рис. 2).

У структурі соціальної відповідальності розрізняють макроекономічний рівень (державний), мікроекономічний рівень (КСВ, СВБ) та особистісний рівень (людини, особистості). Розвиток та популяризація соціальної відповідальності в кожній країні відбувається по-різному та має свої відмінності. Великий вплив на її формування мають історичне підґрунтя, ментальність, економічний і соціальний розвиток країни, державна політика, пріоритетність соціальної діяльності.

Враховуючи відмінність, ми проаналізували моделі корпоративної соціальної відповідальності та навели основні їх переваги та недоліки (табл. 2).

Як бачимо, американська модель позиціонує бачення соціальної відповідальності через некомерційні проекти та корпоративні фонди. При цьому державне втручання

Сутність основних принципів соціальної відповідальності

Принципи	Характеристика
1. Підзвітність	Готовність організації брати на себе відповідальність за діяльність перед своїми керівними органами, органами правового захисту та у більш широкому сенсі перед іншими зацікавленими сторонами.
2. Прозорість	Організація повинна розкривати в зрозумілій, збалансованій і правдивій формі політику, прийняті рішення і свою діяльність, за які вона несе відповідальність, включаючи фактичний і можливий вплив їх на суспільство та довкілля.
3. Етична поведінка	Поведінка організації повинна ґрунтуватися на принципах і правилах, що базуються на цілісності, чесності, рівності, розумному керівництві, добропорядності. Із цих етичних принципів випливає турбота про оточуючих людей і довкілля, а також зобов'язання задовольняти потреби зацікавлених сторін.
4. Зацікавлені сторони (стейкхолдери)	Організація поважає і розглядає інтереси її зацікавлених сторін. Зацікавлені сторони організації – особи або групи, які мають інтерес у якій-небудь діяльності організації. Хоча завдання організації можуть обмежуватися інтересами її власників, співробітників або довіритель, інші зацікавлені сторони можуть мати свої права, вимоги та специфічні інтереси, які також варто брати до уваги.
5. Правові норми	Закони викладені в письмовому вигляді, загальнодоступні і втілені в життя відповідно до встановлених процедур. У контексті соціальної відповідальності повага правових норм означає, що організація дотримується всіх застосовних законів і правил.
6. Права людини	Організація поважає права, які прописані у Всесвітній Декларації по правах людини; визнає те, що ці права носять загальний характер, що означає їхню застосовність у будь-якій країні, будь-яких культурах.

Джерело: сформовано автором на основі матеріалів [4; 7]

є мінімальним. Важливу роль відіграють неприбуткові організації. Вагомий вплив на розвиток соціальної відповідальності відіграє держава та підприємства (організації) при Європейській (Британській, Скандинавській) та Японській (Азіатській) моделях КСВ. Латиноамериканська модель характеризується високим впливом міжнародних інституцій, проте спостерігається слабкий розвиток приватного сектору. В Африканській моделі існує низький розвиток соціальної відповідальності, адже бідність і низький рівень життя населення унеможливають розвиток на належному рівні соціальної відповідальності.

Модель країн БРІКС характеризується високим рівнем корпоративного управління та проведенням соціально-екологічної політики. Щодо України, то їй властиві різні рівні прояву кожної із наведених моделей (державний, регіональний, місцевий, рівень підприємств). Для активізації соціальної відповідальності необхідно на кожному рівні в законодавчому порядку розробити та затвердити основні аспекти, положення (стратегії, концепції) щодо розвитку соціальної відповідальності в Україні.

Нами серед сільськогосподарських підприємств Очаківського району Миколаївської області було проведено опитування щодо питань соціальної відповідальності підприємства. Одним з таких підприємств є ПП «Козирське», на якому проводилось анкетування щодо питання про те, хто або що повинен стимулювати розвиток соціально-відповідального бізнесу (табл. 3).

За результатами проведеного опитування на ПП «Козирське»

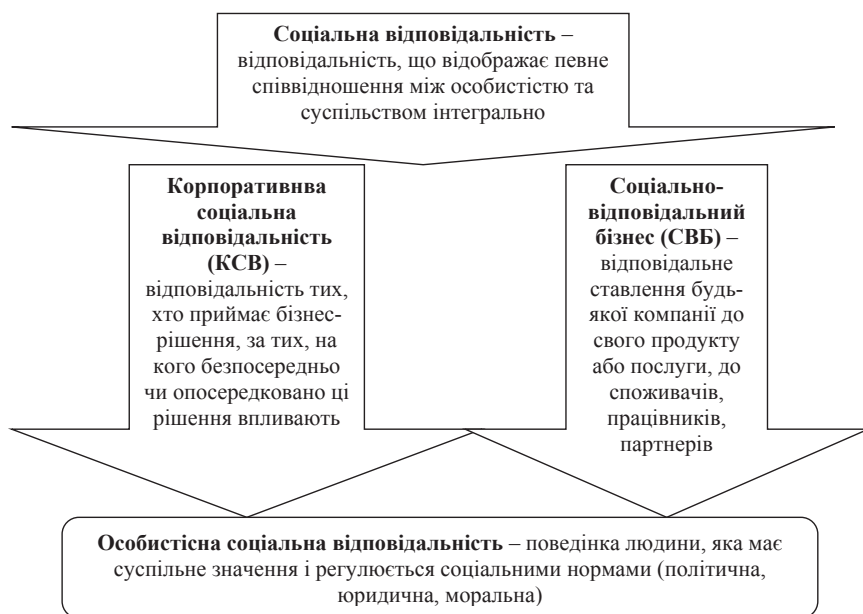
Очаківського району Миколаївської області можна зробити висновок, що 25% опитаних вважають, що повинно надаватися пільгове кредитування для стимулювання розвитку соціально-відповідального бізнесу, 15% вважають, що сільськогосподарські підприємства повинні виявляти власну ініціативу займатися соціальною відповідальністю, 10% виступають за залучення інвесторів, пропозиції місцевих органів влади щодо запровадження соціальної відповідальності та публічне визнання.

Щодо результатів опитування на ТОВ «Очаківський райагрохім» Очаківського району Миколаївської області,

Рис. 1. Прояви соціальної відповідальності в Україні через інструментарій

Джерело: сформовано автором на основі матеріалів [6]

Рис. 2. Співвідношення категорій «соціальна відповідальність», «КСВ», «СВБ», «особистісна соціальна відповідальність»

Джерело: узагальнено автором

то 35% опитаних вважають, що повинно надаватися пільгове кредитування для стимулювання розвитку соціально-відповідального бізнесу, 15% вважають, що потрібно залучати інвесторів і публічно визнавати аграрні підприємства, які впроваджують соціальну відповідальність, 10% виступають за власну соціальну відповідальність і результативність від впровадження соціальної відповідальності на аграрних підприємствах.

Також на сільськогосподарських підприємствах Очаківського району проводилося опитування щодо перешкод під час впровадження соціальної відповідальності серед аграрних підприємств (табл. 4).

Проаналізувавши результати опитування на ТОВ «Очаківський райагрохім» Очаківського району Миколаївської області, можна зробити висновок, що більшість опитаних вважає, що головними перешкодами під час впровадження соціальної відповідальності серед сільськогос-

Таблиця 2

Переваги і недоліки основних моделей КСВ

Модель КСВ	Характеристика	Переваги моделі	Недоліки моделі	Можливість використання положень моделі в Україні
Американська модель	Свобода і мінімальне втручання держави у функціонування приватного сектору; систематична участь бізнесу у фінансуванні різних некомерційних проєктів через корпоративні фонди	Різноманітність методів з КСВ; тенденції переважання підтримки місцевого співтовариства	Невисокий рівень законодавчо закріплених правил поведінки підприємств	Розвиток КСВ на регіональному рівні
Європейська модель, зокрема Британська та Скандинавські моделі	Характеризується регулюванням соціально-трудових відносин на рівні підприємства і значно меншою мірою на рівні галузі або регіону; переважно держава відіграє роль законодавця і регламентатора, а не регулятора	Активна роль держави щодо розвитку КСВ за рахунок законів, урядових постанов та програм	Надмірно високі податки, що значно знижують доходи суб'єктів господарювання; низький рівень регіонального розвитку КСВ	Формування національної соціальної ідеї розвитку
Японська, або Азіатська, модель	Характерне сприйняття підприємства як «виробничої сім'ї», а працівника – як її члена; специфічні інститути «довічного найму», «принцип старшинства» під час оплати праці та кар'єрного зростання	Активна роль держави щодо розвитку КСВ; КСВ просувається за допомогою урядових інституцій, бізнес-асоціацій	Низька мотивація підприємств для більш ефективних інвестицій капіталу, адже вони захищені від негативних впливів зовнішнього середовища	Створення відповідних бізнес-асоціацій, інституцій
Латиноамериканська модель	Характеризується гарною обізнаністю громадськості з КСВ завдяки роботі медіа, університетів та неурядових організацій за підтримки міжнародних агенцій та мінімальної ролі держави	Громадська обізнаність з КСВ; високий вплив міжнародних інституцій	Слабко розвинений приватний сектор; низьке залучення уряду до КСВ	Популяризація КСВ серед громадськості
Африканська модель	Характеризується розвитком інноваційних форм партнерства з КСВ; надання допомоги на проєкти розвитку з урахуванням інтересів місцевої громади	Масштабні проєкти з розвитку громад; чіткий підхід підприємств до КСВ	Низький рівень доходів населення, бідність, які унеможливають активний розвиток КСВ	Децентралізація влади на основі соціальної рівності регіонів
Модель країн БРИКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай)	Соціальна відповідальність знаходиться на високому рівні і виявляється через кодекси корпоративного управління, використання енергопостачання, соціальної звітності, спонсорство, соціальну політику тощо	Ефективна інтеграція політики корпоративного управління, природоохоронної та соціальної політики	Деякі країни (Росія, Бразилія) дещо відстають в економічному розвитку від інших країн цієї моделі	Державна інтеграційна політика з КСВ

Джерело: авторська розробка

Результати опитування про те, хто або що повинен стимулювати розвиток соціально-відповідального бізнесу на окремих підприємствах Очаківського району

ПП «Козирське» Очаківського району Миколаївської області		
Перелік питань	Результати опитування	Побажання
1. Пільгове кредитування для аграрних підприємств, які впроваджують соціальну відповідальність	25%	Державна підтримка
2. Зменшення рівня державного втручання у соціальну відповідальність підприємств	3%	–
3. Приклади впровадження соціальної відповідальності інших аграрних підприємств (позитивні)	5%	–
4. Власна соціальна відповідальність (відповідальність лідера аграрного підприємства)	15%	Зменшення податкового навантаження
5. Результативність від впровадження соціальної відповідальності на аграрних підприємствах	15%	Переваги від впровадження
6. Пропозиції місцевих органів влади щодо запровадження соціальної відповідальності (соціальне партнерство)	10%	–
7. Публічне визнання аграрних підприємств, які впроваджують соціальну відповідальність	10%	–
8. Інвестори	10%	–
9. Держава (на законодавчому рівні йдеться про закони, концепції)	5%	–
10. Наявність банку соціальних програм	2%	–
ТОВ «Очаківський райагрохім» Очаківського району Миколаївської області		
1. Пільгове кредитування для аграрних підприємств, які впроваджують соціальну відповідальність	35%	–
2. Зменшення рівня державного втручання у соціальну відповідальність підприємств	5%	–
3. Приклади впровадження соціальної відповідальності інших аграрних підприємств (позитивні)	2%	Висвітлення в ЗМІ
4. Власна соціальна відповідальність (відповідальність лідера аграрного підприємства)	10%	–
5. Результативність від впровадження соціальної відповідальності на аграрних підприємствах	10%	–
6. Пропозиції місцевих органів влади щодо запровадження соціальної відповідальності (соціальне партнерство)	3%	Приклади соціального партнерства
7. Публічне визнання аграрних підприємств, які впроваджують соціальну відповідальність	15%	–
8. Інвестори	15%	–
9. Держава (на законодавчому рівні йдеться про закони, концепції)	3%	–
10. Наявність банку соціальних програм	2%	–

Джерело: сформовано автором

Результати опитування щодо перешкод, які виникають під час впровадження соціальної відповідальності на сільськогосподарських підприємствах Очаківського району

ТОВ «Очаківський райагрохім» Очаківського району Миколаївської області		
Перелік питань	Результати опитування	Побажання
1. Брак коштів	30%	Вплив економічних чинників
2. Низький рівень обізнаності щодо принципів соціальної відповідальності	5%	–
3. Податкове навантаження	20%	Досить велике з 2016 року
4. Низький рівень державного нормативно-правового регулювання	5%	–
5. Незацікавленість у веденні соціально-відповідального бізнесу	15%	–
6. Низький рівень контролю за використанням коштів	5%	–
7. Відсутність організацій та підприємств, які б спонукали до ведення соціально-відповідального бізнесу	20%	–
8. Інші (навести)	–	–
ПП «Козирське» Очаківського району Миколаївської області		
Перелік питань	Результати опитування	Побажання
1. Брак коштів	10%	–
2. Низький рівень обізнаності щодо принципів соціальної відповідальності	15%	Низька поінформованість
3. Податкове навантаження	30%	–
4. Низький рівень державного нормативно-правового регулювання	7%	–
5. Незацікавленість у веденні соціально-відповідального бізнесу	7%	Переваги від запровадження соціальної відповідальності
6. Низький рівень контролю за використанням коштів	15%	–
7. Відсутність організацій та підприємств, які б спонукали до ведення соціально-відповідального бізнесу	16%	–
8. Інші (навести)	–	–

Джерело: сформовано автором

подарських підприємств є брак коштів, податкове навантаження та відсутність організацій та підприємств, які б спонукали до ведення соціально-відповідального бізнесу, 15% вважають перешкодою зацікавленість сільгоспвиробників у веденні соціально-відповідального бізнесу, а лише 5% бачать її в низькому рівні обізнаності щодо принципів соціальної відповідальності, нормативно-правового регулювання і контролю за використанням коштів.

За результатами опитування на ПП «Козирське» Очаківського району Миколаївської області можна зробити висновок, що 30% опитаних вважають головною перешкодою під час впровадження соціальної відповідальності податкове навантаження, 16% вважають перешкодою відсутність організацій та підприємств, які б спонукали до ведення соціально-відповідального бізнесу, 15% – низький рівень контролю за використанням коштів і обізнаності щодо принципів соціальної відповідальності, 10% – брак коштів, 7% – низький рівень державного нормативно-правового регулювання і зацікавленість у веденні соціально-відповідального бізнесу.

Висновки. В Україні соціальна відповідальність знаходиться на початковій стадії розвитку, адже запровадження на вітчизняних підприємствах соціальної відповідальності вимагає від підприємств чіткої ділової доскональності та відповідальності. Як правило, прикладом запровадження соціальної відповідальності на вітчизняних підприємствах є представництва зарубіжних компаній, які дають можливість використовувати зарубіжний досвід та практику. На жаль, в Україні соціально відповідальних підприємств дуже мало, а тому цінність їхнього досвіду в цій сфері досить значна. Перешкодами для розвитку та популяризації соціальної відповідальності на рівні сільськогосподарських підприємств є нестача коштів, велике податкове навантаження, незацікавленість у веденні соціальної відповідальності тощо. Тому, на нашу думку, для поширення соціальної відповідальності необхідно на законодавчому рівні затвердити відповідні документи (закони, стратегії, концепції), які б спонукали підприємства (організації) до активної діяльності у сфері соціальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Грішнова О. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні / О. Грішнова // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 7. – С. 3–8.
2. Гришина Я. Сравнительно-правовое исследование социального предпринимательства в странах Америки и Европы / Я. Гришина // Вестник Пермского университета. Юридические науки. – 2012. – № 2 (16). – С. 111–121. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelno-pravovoe-issledovaniyesotsialnogo-predprinimatelstva-v-stranah-ameriki-i-evropy>.
3. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність: як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Ф. Котлер, Н. Лі ; за ред. Л. Савицької ; пер. з англ. С. Яринич. – К. : Вид-во О. Капусти ; Агенція «Стандарт», 2005. – 285 с.
4. Охріменко О. Соціальна відповідальність : [навч. посіб.] / О. Охріменко, Т. Іванова. – К. : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. – 180 с.
5. Посібник із КСВ. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності / [кол. автор.: О. Лазоренко, Р. Колишко та ін.]. – К. : Енергія, 2008. – 96 с.
6. Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://csr-ukraine.org>.
7. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits by Milton Friedman [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.colorado.edu/studentgroups/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html>.

Анотація. В статті досліджено сутність соціальної відповідальності, її проявлення і принципи. Освітлено і встановлено взаємозв'язок між трактуваннями «соціальна відповідальність», «корпоративна соціальна відповідальність», «соціально-відповідальний бізнес» і «особиста соціальна відповідальність». Охарактеризовано моделі розвитку корпоративної соціальної відповідальності в світі. Проаналізовано на рівні сільськогосподарських підприємств України розуміння соціальної відповідальності і перешкоди до її впровадження.

Ключевые слова: соціальна відповідальність, соціально-відповідальний бізнес, корпоративна соціальна відповідальність, соціальні та екологічні аспекти.

Summary. In the article the essence of social responsibility, its demonstration and principles are researched. The relationship between the interpretations “social responsibility”, “corporate social responsibility”, “socially responsible business” and “personal social responsibility” has been highlighted and established. The model of the global corporate social responsibility is characterized. The understanding of social responsibility in Ukraine and some obstacles to its implementation are analyzed.

Key words: social responsibility, socially responsible business, corporate social responsibility, social and environmental aspects.